

УДК (338.45:69.003)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2021-5.10>**Шпаков А.В.**

кандидат технічних наук, доцент кафедри менеджменту в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7498-4271>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В ПЕРЕДУМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглянуто причини історичного прагнення країн, які розвиваються, адаптувати вітчизняну економічну модель до кращих світових економік та сучасні умови існування виробництва, які унеможливають застосування набутого до цього досвіду. Одним з обмежень у використанні класичних економічних моделей є екологічна складова частина існування людства. Обмежена кількість ресурсів спонукає відшукувати нові шляхи для економічного зростання на різних рівнях: від локального рівня підприємств до рівня галузевих конгломератів та державних утворень. Як домінуючу трансформації стратегії розвитку національного виробництва пропонується розглядати адаптаційний механізм переходу економіки від лінійної до циркулярної моделі в умовах екологічних обмежень та певної вичерпності природних ресурсів. Цей підхід відповідає прийнятій в Україні стратегії сталого розвитку. У зв'язку з цим проаналізовано загальні стратегії розвитку вітчизняної економіки та запропоновано варіанти напрямів діяльності, на яких підприємства, враховуючи світові тенденції, зможуть наздогнати лідерів та зайняти лідируючі позиції в найменші терміни.

Ключові слова: трансформація управлінської системи, сталий розвиток, оцінка виробничих активів, управління змінами, стратегія підприємства, екологізація економіки.

TRANSFORMATION OF THE COMPANY'S PERFORMANCE STRATEGY IN THE PRINCIPLES OF ECONOMIC GROWTH

Shpakov Andrii

Kyiv National University of Construction and Architecture

The article examines the reasons for the historical desire of developing countries to adapt the domestic economic model to the best world economies and modern conditions for the existence of production, excluding the use of the experience acquired before. One of the limitations in the use of classical economic models is the ecological component of human existence. One of the limitations in the use of classical economic models is the ecological component of human existence.

The limited amount of resources prompts to find new ways for economic growth at different levels – from the local level of enterprises to the level of industry conglomerates and state formations. The main reasons for the low interest of investors in industrial environmental projects are considered. As the dominant of the transformation of the national production development strategy, it is proposed to consider the adaptive transition of the economy from a linear to a circular model in conditions of environmental restrictions and a certain exhaustion of natural resources. The author analyzed the strategic program documents adopted and declared by Ukraine in the context of international cooperation, in order to form a difference in goals and highlight permanent economic and environmental problems. The selectivity of individual criteria for the components of sustainable development, which have different degrees of influence and interrelation on ecological production, is analyzed. It is noted that the tasks and indicators for which Ukraine cannot commit itself are often decisive for the implementation of a sustainable development policy and the transition to a circular model of the economy, which already at the initial stage leads to false initial conditions and a lag in development. This approach is consistent with the sustainable development strategy adopted in Ukraine. In this regard, general strategies for the development of the domestic economy are analyzed and options for areas of activity are proposed in which enterprises, taking into account global trends, will be able to catch up with the leaders and take leading positions in the shortest possible time.

Keywords: transformation of the management system, sustainable development, valuation of production assets, change management, enterprise strategy, greening the economy.

Постановка проблеми. В сучасних умовах існування будь-які підприємства незалежно від типу економічних моделей та політичних укладів держав світу стикаються з проблемами, викликаними загальною екологічною кризою, яка за певними ознаками набула форм екологічної катастрофи. Як наслідок, менеджмент підприємства неминуче зіткнеться, якщо це з деяких причин ще не відбулося, з конфронтацією економічних та екологічних інтересів, тому прослідковується чітка орієнтація країн Третього світу на стрімкий економічний розвиток, де превалює бажання найскорішого вирішення соціально-економічних проблем всередині держави та прагнення заявити про себе як про перспективну країну з потужним промисловим потенціалом, людським капіталом, що дає шанс на досягнення економічної стабільності та сприяє прагненню долучитись до сучасного рівня добробуту. На жаль, рух до розвитку та добробуту не відбувається лише для однієї країни або групи в ізольованій системі економіко-соціальних перетворень, а здійснюється в динамічній системі з багатофакторним впливом політичних, економічних, соціальних аспектів, які в сучасному інформатизованому світі в будь-який момент із загальнозначущими імперативів перетворюються на форс-мажорні обставини непереборної сили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічне зростання кількісно характеризує обсяги національного продукту, а якісно – структурні зміни в ньому. Крім того, якісний аспект формується рівнем життя населення. Розвиток, за визначенням Й. Шумпетера [1], – це побудова нових комбінацій з наявних у розпорядженні підприємця виробничих ресурсів. Під економічним зростанням С. Кузнець розумів довгострокове збільшення можливостей задовольняти різноманітні потреби населення за рахунок результатів економічної діяльності. Він дійшов висновку, що економічне зростання значною мірою є результатом впливу сукупної продуктивності факторів виробництва і зазначав, що «відмінна риса сучасного економічного зростання – високий темп зростання виробництва на душу населення, що визначається високим темпом зростання продуктивності і є неминучим». С. Кузнець виділив характерні риси економічного зростання, притаманні всім розвинутих країнам.

Основні фактори економічного зростання, на думку П. Самуельсона, В. Нордхауса, – це капітал, технології,

природні та людські ресурси. Ці вчені під економічним зростанням розуміють «збільшення потенційного ВВП або випуску країни», що настає тоді, коли границі виробничих можливостей розширюються [2].

Л.О. Петкова групує фактори попиту та пропозиції за потенціалами зростання, а саме природно-ресурсним, людським, уречевленим, фінансовим, науково-технічним, та пропонує конкретні оціночні показники [3]. У своєму дослідженні З.В. Герасимчук і В.Р. Ткачук описують та оцінюють вплив різних факторів на інвестиційний потенціал регіону [4]. В працях Т.Л. Томнюк проаналізовано основні фактори, що стримують інвестиційну активність вітчизняного бізнес-середовища та потребують усунення [5].

Постановка завдання. Однак економічне зростання пов'язано, з одного боку, з позитивною динамікою реального обсягу виробництва, а з іншого боку, з удосконаленням технологічно-економічних і соціальних аспектів розвитку суспільства в умовах обмеження ресурсів. Проте вдосконалення технологій в умовах сталого розвитку має полягати у скороченні споживання невідновлювальних природних ресурсів на одиницю промислової продукції, стримуванні зростання виробництва товарів і послуг на душу населення з плавною стабілізацією обсягів виробництва. Пошук стратегії розвитку країни, регіону, виробничої галузі в умовах надшвидкого реагування та трансформації систем управління є вкрай актуальним завданням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час започаткування свого еволюційного шляху в напрямі економічного зростання жодна країна з економікою, яка тільки почала розвиватись, не має в резерві такого стратегічного ресурсу, як час, тому дозволити собі таку розкіш, як власний шлях розвитку, в умовах збільшення конкуренції та зростання дефіциту ресурсів може не будь-яка країна, що розвивається. Реальним сценарієм надолуження відставання від більшості розвинених у соціально-економічному аспекті економік світу (середньої ланки) є застосування вже напрацьованих світових моделей та методів, тобто слідування шляхом копіювання еволюційного розвитку з незначним коригуванням та адаптацією до національних особливостей. Однак тут виникає низка обмежень.

Перш за все для виробництва конкурентних на світовому ринку товарів та послуг необхідно володіти сучасними високоінтелектуальними технологіями,

вміти їх обслуговувати та модернізувати. Без довгострокового вкладання в науково-освітню царину, здатну генерувати власні еволюційні промислові технології, без дорогої кваліфікаційної підготовки персоналу або покупки професійних кадрів, що стратегічно є гіршим сценарієм із точки зору економічної безпеки країни, таке виробництво впровадити складно.

Крім того, можливе залучення механізмів трансферу технологій вимагає значних коштів для його здійснення. Незалежно від шляху, який вибирає країна, виходячи з пріоритетів мінімізації витрат розвитку, зрештою, постає єдине питання, а саме початковий капітал. Як показує історичний досвід розвитку сучасних країн-лідерів, значна частина початкового капіталу приходила або акумулювалась від використання дешевої сировинної бази, якою є використання колоній, загарбницькі війни тощо. Пропонований шлях наслідування сьогодні для більшості країн, в тому числі для України, цивілізовано називають «розвитком країни із сировинною економікою» [6]. Значна кількість коштів залучається країною через експорт ресурсів.

Є ціла група країн (держави Латинської Америки, Азії, Росія), які прийняли політику максимального пришвидшення розвитку за рахунок максимальної експлуатації природних надр. Заклики світових екологічних організацій про небезпеку такої політики та навіть гучні заяви лідерів провідних держав не в змозі вплинути на ситуацію. Більшість учених та громадських активістів вбачає вирішення проблеми «наслідування» у фінансовій та інноваційній допомозі країнам з економікою, що розвивається, як у варіанті усунення соціальної та побутової нерівності, тобто в забезпеченні дотримання одного з основних принципів сталого розвитку суспільства, яким є зменшення розриву в добробуті населення країн світу. Проте сьогодні перемагають одномоментні економічні інтереси, внаслідок чого коштів на впровадження високотехнологічного виробництва, яке б відповідало екологічним стандартам, або здійснення природоохоронної діяльності виділяється менше, ніж це необхідно, чи не виділяється взагалі. З'являються затвержені на державному рівні проекти, які орієнтовані на «швидкий» прибуток та оманливе благополуччя нині, але загрожують збитками в майбутньому. Тим паче, що особливо ніхто не аналізує збитки в природокористуванні, коли остаточні наслідки від реалізації проектів можуть проявитися лише через 10–30 років.

У зв'язку з цим намагання «дублювати» еволюційний шлях передових економічно розвинутих країн світу, що полягає в «гонитві за лідером» на кошти від продажу природних ресурсів, частину з яких слід залучати у власне виробництво, стає парадоксальним, тобто виникає дезорієнтація стратегічних цілей: чим більше обсяги ресурсів, які держава експортує, тим більше коштів вона залучить в економіку, але потенційно зменшить ресурсну базу для себе. На мікрорівні конфлікт має ту ж саму природу: баланс між обсягами продукції, виробленої підприємством, у сировинному вигляді для гуртового постачання та продукції з тієї ж сировини для роздрібною торгівлі. Другий напрям діяльності підприємства вимагає значних додаткових витрат на організацію роздрібною торгівлі, але сприяє іміджевому розвитку та незалежності від посередників. Зазвичай такий підхід сприяє одночасному підви-

щенню відповідальності підприємства як самостійного виробника (брендинг) та підвищенню його статусу серед учасників галузевого ринку [7].

Структура експорту з України має низькоякісний характер. Зокрема, експорт сировини і напівфабрикатів, до яких належать такі товарні групи, як продукція тваринного походження, рослинництва, мінеральні продукти, деревина, матеріали з недорогоцінних каменів, металургійна продукція, становить протягом тривалого часу понад три чверті українського експорту, а саме 76,4% [6]. Україна протягом 15 років рухається від статусу експортера металургійної та хімічної продукції до статусу експортера аграрно-мінеральної сировини (експорт готових продуктів харчування зріс на 10,2%, але його питома вага в загальній структурі експорту склала 6,6%) і металургійних напівфабрикатів. Обидва статуси не є престижними. Відбувається заміна спеціалізації, але зберігається місце в нижчій лізі світових експортерів. Чи не єдиною позитивною тенденцією в цій трансформації сировинного експорту є зростання обсягу експорту відновлювальних ресурсів.

Як зазначає Ю.Ю. Туниця [8; 9], економічна наука сьогодні повинна докорінно змінити свою парадигму. У триаді факторів виробництва «соціум – екологія – економіка» визначальним чинником має бути екологія як першооснова життєдіяльності людини, а не економіка. Цей імператив стає дедалі більш вирішальним під час розроблення концепцій розвитку держав або регіональних (федеральних чи міждержавних) об'єднань на макрорівні та підприємств мікрорівня й запровадження ефективного екологічно орієнтованого стратегічного менеджменту. Критерієм ефективності господарювання має стати максимізація інтегрального еколого-економічного ефекту (сумарно економічних та екологічних результатів господарської діяльності) замість максимізації прибутковості, яка не вилучає з прибутку екологічні збитки.

Екологізація економічної діяльності сьогодні є прерогативою стабільних у соціально-політичному аспекті країн зі стійкою ринковою економікою. Тільки країни з високорозвиненою фінансовою системою здатні вкладати дуже великі кошти в екологічне виробництво, де, наприклад, вартість природоохоронного обладнання може досягати 30% і більше від вартості всього устаткування на підприємстві, тому найважливішим завданням держави, яка прагне економічного зростання на принципах сталого розвитку, є створення таких умов функціонування підприємств, щоб вони були зацікавлені в розробленні та реалізації принципів еколого орієнтованого менеджменту, спрямованого на природоохоронну діяльність [10].

Висновки з проведеного дослідження. Будь-який сучасний виробничий менеджмент поєднує поточний раціоналізм оперативного управління зі стратегією постійного оновлення, але прагнення до підвищення показників економічного зростання, як відзначалось раніше, не завжди рухається паралельним курсом із трендовою складовою частиною людського існування (екологія, соціум). Багатовекторність під час запровадження низки ресурсних обмежень також створює підвищену складність менеджменту. На рівні управління державою (або галуззю) це означає переорієнтацію концепції стратегічного розвитку, напрацювання (або адаптацію наявних) нормативних актів до нових цілей.

Це вимагає значних витрат ресурсів, які інколи сильно обмежені або відсутні (час, інвестиції тощо), тому під час визначення стратегії на мікро-, мезо- або макрорівні для забезпечення продуктивної адаптації інституційних учасників та стейкхолдерів слід запровадити єдиний

аналітичний комплекс дифузних показників, які враховують ентропію складових частин сталого розвитку і ґрунтуються на статистичних та обліково-звітних даних підприємств відповідно до заявлених регіональних, національних чи міжнародних екологічних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1992. 455 с.
2. Самуэльсон П. Экономика : в 2 т. Т. 1. Москва : Алгон, ВНИИСИ, 1992. 335 с.
3. Петкова Л.О. Економічне зростання в Україні: регіональний вимір. Черкаси : ЧДТУ, 2009. 271 с.
4. Герасимчук З.В., Ткачук В.Р. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2009. 232 с.
5. Томнюк Т.Л. Фактори забезпечення економічного зростання в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6399> (дата звернення: 12.11.2021).
6. Данилишин Б.М. Як Україні перейти від сировинного експорту до технологічного. URL: <https://goo-gl.su/Bmrg> (дата звернення: 12.11.2021).
7. Шпакова Г.В. Детермінація системи оцінки еколого-економічних ефектів на основі індикаторів біосферосумісного виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. Вип. 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.77 (дата звернення: 12.11.2021).
8. Туниця Т.Ю. Збалансоване природокористування: національний і міжнародний контекст. Київ : Знання, 2006. 300 с.
9. Туниця Ю.Ю. Екологічний імператив сталого розвитку регіонів України: в пошуках чинників консолідації суспільства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. № 21. С. 146–156.
10. Шпаков А.В., Шпакова Г.В. Концептуальні особливості атрибуції стратегічних планів стейкхолдерів будівельної галузі. *Будівельні конструкції. Теорія і практика*. 2020. Вип. 7. С. 66–75. URL: <http://bctp.knuba.edu.ua/article/view/218104>. DOI: <https://doi.org/10.32347/2522-4182.7.2020.66-75> (дата звернення: 12.11.2021).

References:

1. Shumpeter Y. (1992) *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Economic development theory]. Moscow: Progress. (in Russian)
2. Samuelson P. (1992) *Ekonomika: v 2 t. T. 1*. Moscow: Algon, VNIISI. [(in Russian)]
3. Petkova L.O. (2009) *Ekonomichne zrostannia v Ukraini: rehionalnyi vymir* [Economic growth in Ukraine: regional dimension]. Cherkasy: ChDTU. (in Ukrainian)
4. Herasymchuk Z.V., Tkachuk V.R. (2009) *Investytsiyni potentsial rehionu: metodyka otsinky, mekhanizmy naroshchennia: Monohrafiia* [Investment potential of the region: assessment methodology, building-up mechanisms: Monograph]. Lutsk: Nadstiria. (in Ukrainian)
5. Tomniuk T.L. (2018) Factors supporting economic growth in Ukraine, *Efektivna ekonomika* [Online], vol. 6. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6399> (accessed 12 November 2021). (in Ukrainian)
6. Danylyshyn B.M. *Yak Ukraini pereity vid syrovynnoho eksportu do tekhnolohichnoho* [How can Ukraine move from raw material exports to technological]. Available at: <https://goo-gl.su/Bmrg> (accessed 12 November 2021). (in Ukrainian)
7. Shpakova H.V. (2020) Determinatsiia systemy otsinky ekoloho-ekonomichnykh effektiv na osnovi indykatoriv biosferosumisnoho vyrobnytstva [Determination of the system for assessing environmental and economic effects based on indicators of biosphere-compatible production]. *Efektivna ekonomika*, vol. 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.77 (accessed 12 November 2021).
8. Tynytsia T.Iu. (2006) *Zbalansovane pryrodokorystuvannia: natsionalnyi i mizhnarodnyi kontekst* [Sustainable use of natural resources: national and international context]. Kyiv: Znannia. (in Ukrainian)
9. Tynytsia Yu.Iu. (2011) *Ekolohichni imperatyv staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: v poshukakh chynnykiv konsolidatsii suspilstva* [The ecological imperative of sustainable development of the regions of Ukraine: in search of factors for the consolidation of society]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 21, pp. 146–156. (in Ukrainian)
10. Shpakov A.V., Shpakova H.V. (2020) *Kontseptualni osoblyvosti atributsii stratehichnykh planiv steikkholderiv budivelnoi haluzi* [Conceptual Peculiarities of Attribution of Strategic Plans by Stakeholders in the Construction Industry]. *Budivelni konstruksii. Teoriia i praktyka*. Vol. 7, pp. 66–75. Available at: <http://bctp.knuba.edu.ua/article/view/218104>, <https://doi.org/10.32347/2522-4182.7.2020.66-75> (accessed 12 November 2021). (in Ukrainian)

E-mail: Shpakova@gmail.com